

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

ÇEVRE HAREKETLERİ İÇİN BİR STRATEJİ OLARAK DAVALARIN SORGULANMASI: BERGAMA VE ARTVİN-CERATTEPE MÜCADELELERİNİN İNCELENMESİ

Yazar: Dr. Defne Gönenc

Yaşar Üniversitesi Akdeniz Uygulama ve Araştırma Merkezi

defne.gonenc@yasar.edu.tr

Çevirmen: Cem Gönenc

ÖZET

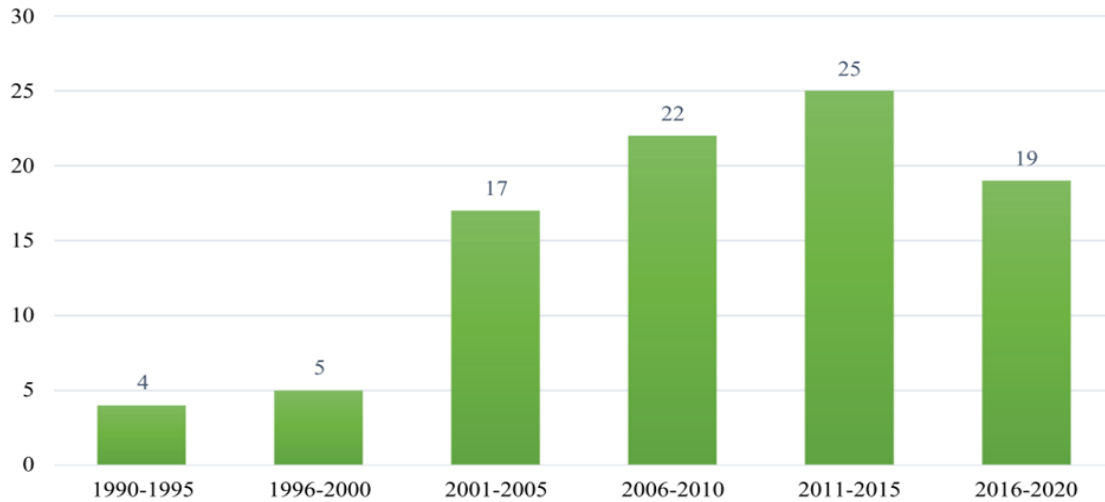
Dava açma yöntemi, çevre hareketleri tarafından adalet arayışında son çare olarak giderek daha fazla kullanılıyor. Ulus ötesi şirketlerin çevreye zararlı eylemlerinin yanı sıra uluslararası kuruluşların acizliği ve devletlerin bu zararı engelleme konusundaki tepkisizliği vatandaşları mahkemelere gitmeye zorluyor. Buna rağmen, mahkemelerin çevresel adaletsizlikleri ele alma becerisi şüpheli kalmayı sürdürüyor. Bu makale, Türkiye'deki Bergama ve Artvin-Cerattepe hareketlerini vaka çalışması yaklaşımıyla ve temellendirilmiş teoriden alıntı yaparak incelemiş, çevre hareketi davalarının uzun vadeli adaleti sağlamadaki etkinliğini sorunsallaştırmıştır. Bu davaların çevre hareketleri için kısa vadede kazanım sağlayabilmesinin, ancak uzun vadeli bir değişim yaratmada etkilerinin sınırlı olmasının (mahkeme kararlarının uygulanmaması, kararların uygulanmasını etkileyen politika değişiklikleri, gelecek için yeterince caydırıcılık sağlamayan yetersiz cezalar ve davacılar arasındaki mahkeme salonunu etkileyen güç dengesizlikleri vb.) nedenleri tartışılmaktadır.

GİRİŞ

Yargı, küresel yönetişimde giderek daha büyük bir rol oynamaktadır. Küresel düzeyde, benzeri görülmemiş ölçekteki bir güç, temsili kurumlardan yargıya kaymıştır.¹ Adalet taleplerinin çoğu ne ulusötesi şirketler ne de hükümet ve parlamento organları tarafından kabul edilmediğinden, bu sorunlar son çare olarak mahkemelere daha fazla sıklıkla taşınmaktadır. Aynı şekilde, neoliberalizm, yasal sözleşmelerin kapsamını ve yargı eyleminin cazibesini ciddi şekilde genişletmiştir.² Yasallaştırma bazıları tarafından devletlerin yasa yoluyla bağlanarak davranışlarının incelemeye tabi tutulması ve üzerinde anlaşmaya varılan kurallar aracılığıyla karar vermesi için tarafsız bir varlığa yetki devri olarak görülmektedir.³ Çevre konularının yasallaştırılması, dünya çapında çevre davalarında patlamaya, çevre mahkemelerinin kurulmasına ve yeni çevre hukuku ve kurumlarının gelişimine neden olmuştur. Örneğin, **Grafik 1**'de görüldüğü gibi, 2000'li yıllardan itibaren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) taşınan çevre sorunlarının sayısı önemli ölçüde artmıştır.

Bununla birlikte, mahkemelerin, özellikle uzun vadede,⁴ çevresel adaletsizlikleri çözme kapasitesi tartışmalı kalmayı sürdürüyor. Dava açma yönteminin çevresel adalet açısından olumlu sonuç ürettiği önemli örnekler de vardır.⁵ Yine de, çevre hareketlerinin dava açma yoluyla istenen sonuçları elde edemediği ciddi sayıda vaka da bulunmaktadır.⁶ Mahkemelerin uzun vadede adaleti sağlamadaki etkinliğinin sınırlı kalmasının birçok nedeni bulunmaktadır: bunlar arasında -ama bunlarla sınırlı kalmamak üzere- uzun yargı süreçleri, kararların uygulanmasında yaşanan sorunlar, mahkeme kararlarının yüksek mahkemelerce bozulması, hükümetlerin davaya ilişkin mevzuatı değiştirmesi, davacılar ve davalılar arasındaki güç dengesizlikleri, yetersiz cezalar vb. . . Çoğu zaman, mahkemeler insan hakları ihlallerini tespit

AİHM'deki Çevre ile İlgili Davalar

Grafik 1. AİHM'indeki Çevre Davaları. Yazar 2020 (AİHM tarafından hazırlanan 'Bilgi Formu: Çevre ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden çevresel davalar').

Grafik 2. Bergama ve Artvin-Cerattepe'nin konumu. (Soldaki daire Bergama'nın yerini, sağdaki daire Artvin-Cerattepe'ninkini göstermektedir).

edip tazminat talep etse de, çevresel bozulmadan sorumlu proje faaliyetini durdurmaz (*Cordella ve Diğerleri İtalya'ya karşı* (2019),⁷ *Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri Türkiye'ye karşı* (2018),⁸ *Fadeyeva Rusya'ya karşı* (2005)⁹ davalarında olduğu gibi). Sonuç olarak, mahkemeler gelecekteki olaylar için güçlü bir caydırıcılık sağlamaktan yoksun kalmaktadır. Bu, *Taşkın ve Diğerleri Türkiye'ye karşı* gibi davalarda para cezası veren, ancak kararları gelecekteki çevresel adaletsizlik davaları için güçlü bir caydırıcılıktan yoksun olan çok saygın uluslararası insan hakları mahkemesi AIHM'nin durumunda açıkça görülmektedir. Medeni mevzuatın ulusötesi şirketlere yönelik toplumsal taleplere yanıt verme konusundaki sınırlamaları (değişim kolaylığı, kapsayıcı olmama, yürütmeme, denetlememe gibi) göz önüne alındığında, çevresel vakalarda uzun vadeli adaleti sağlamak için dava açmanın etkinliğinin sorgulanması için acil bir ihtiyaç vardır.¹⁰

Bu makalede, uzun vadede adaletin sağlanmasında çevre hareketlerinin davaları kullanmasının etkinliğini sorunsallaştırıyorum. Temellendirilmiş teoriden alıntı yaparak mahkemelerin etkinliğinin sınırlamalarını sorguluyorum ve altın madenciliğine karşı iki seferberliğin hukuki tarihini inceliyorum: Bergama¹¹ ve Artvin-Cerattepe¹² hareketleri. Dava açmanın kısa vadede çevre hareketlerine belirli faydalar sağlayabilmesine rağmen, uzun vadede adaleti sağlamadaki etkinliğinin oldukça şüpheli kaldığı ileri sürülmektedir. Her iki durumda da işletme ruhsatları 1994 yılında Tansu Çiller'in Doğru Yol Partisi sırasında verilmişti. Her iki harekette de topluluklar madenin açılmasına ve doğayla ilişkilerinin değiştirilmesine karşı çıktılar. Bergama davasında, AIHM tarafından verilen karar – bu güne kadar davanın taşındığı en yüksek mahkemenin kararı- çevre adaletinden yana olmasına karşın, Artvin-Cerattepe davasında, ülkenin en yüksek idare mahkemesi olan Danıştay tarafından verilen karar- bu güne kadar davanın taşındığı en yüksek mahkemenin kararı – çevre adaleti açısından bir başarısızlığı temsil etmektedir. Uzun vadede her iki maden de faaliyete geçmiştir.

Makalede, hukukun toplumsal değişim yaratmak için kullanımına ilişkin literatürü gözden geçirdikten sonra, temellendirilmiş teoriyi ve vaka seçimini sunuyorum. Literatürde dava açma yolunun kullanımının ve hukuki seferberliğin yararları hakkında bir görüş birliği yoktur.

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

Makale ilk önce bunları kısaca gözden geçirmektedir. Metodoloji bölümünde, neden temellendirilmiş teoriden alıntı yaptığımı, vaka çalışmalarını nasıl seçtiğimi ve kullandığım araştırma tekniklerini nasıl tanımladığımı anlatıyorum. Bunu takiben, Türkiye'de madencilik neoliberal dönüşümünü kısaca tanıttıktan sonra, seçilen hareketlerin hukuki tarihlerini inceliyor ve hukukun çevre adaleti için kullanımının uzun vadedeki etkinliğini tartışıyorum.

Toplumsal değişim için hukukun kullanımı

Toplumsal hareketler, taleplerini dile getirmek ve alınan kararları etkilemek için resmi karar alma mekanizmalarına katılamayan, nispeten daha az güçlü grupların kolektif eylemleri olarak tanımlanabilir.¹³ Esasen, çoğu çevresel mücadele, sermaye ile yerel halkın refahı arasındaki bir çatışmadan kaynaklanmaktadır. Yöre halkı, yaşamlarını, sağlıklarını, geçim kaynaklarını tehdit ettiği ve çevreye zararlı olduğu için ticari faaliyetlere karşı çıkar ve çevreye zararlı projelerin karar verme sürecine katılmayı talep eder.¹⁴ Çevre hareketleri, ulusötesi ve ulusal yatırımcılar karşısında nispeten daha az güçlü olma eğiliminde olduğundan, pazarlık güçlerini artırmak için kendilerini kolektif bir hareket biçiminde örgütlemeleri ve protestolar, gösteriler, basından yararlanma ve lobicilik gibi çeşitli siyasi eylemlerden oluşan bir repertuara güvenmeleri gerekir.¹⁵ Ancak, genellikle kendilerini bazı aktörlerin finansal çıkarlarla karşı karşıya bulurlar. Hükümetin de amaçlarına karşı çıktığını görünce, son çare olarak görerek mücadelelerini mahkemelere taşırlar.¹⁶

Neoliberal kapitalizm, devlet yapısını parçaladı ve karmaşık yargısal etkileşimler yarattı.¹⁷ Piyasa değerlerinin şekillendirdiği bir günümüzde, hukuk ve yasal kurumlar, mülkiyet haklarına ve finansal piyasalara dayalı sermaye odaklı kalkınma yaklaşımını geçerli kılan düzenleyici bir rol oynuyor. Devlet eyleminin kapsamı, sermayenin çıkarlarının yanı sıra küresel ticaret ve yatırım anlaşmaları ile sınırlandırılmıştır.¹⁸ Hem yerel hem de uluslararası hukuk, ekonomik politika ilkeleri üzerindeki demokratik tercihleri sınırlandırıyor ve gelecekteki hükümetleri neoliberal bir birikim çerçevesine kilitliyor.¹⁹ Sonuç olarak, hukuk zenginler ve fakirler arasındaki açık dengesizliği yeniden üretiyor.²⁰ Bu koşullar altında, yasal olanlar da dahil olmak üzere devlet kurumları yönetici elitin araçları haline geliyor.²¹ Böylece, yasal kararlar, eşitlik ve sosyal adalet hakları aleyhinde özel mülkiyet ve kâr haklarını tercih etme eğiliminde oluyor.²² Böyle bir rekabet, piyasa etkinliği ve özelleştirme çerçevesinde, sermayenin demokratikleşme süreçleri üzerinde daha fazla ağırlığı ve temsili bulunmaktadır.²³ Kısacası sonuç olarak hukukun kendisi, kamu yararından ziyade sermaye birikimini güçlendiren bir alanda yaratılmıştır. Bu koşullar, davaların çevresel adaleti sağlamadaki potansiyeli için sınırlar yaratmaktadır.

Davaların demokratikleştirici ve dönüştürücü potansiyeli hakkında literatürde farklı görüşler bulunmaktadır.²⁴ Bazı bilim insanları, yasal seferberliğin -bireylerin veya grupların haklarını savunmak için yasal araçların kullanılmasının- önemli olabileceğini öne sürerken, diğerleri bu potansiyel hakkında şüpheci olmayı sürdürüyor.²⁵ Cichowski'ye göre davalar, hakların korunmasına ek olarak, halkın katılımında kademeli bir dönüşüm ve genişlemenin temeli olarak hizmet ediyor. Dava açmak, aktörlerin mevcut kural ve prosedürleri sorgulamasına izin verir ve bazen yargı kuralı oluşturma, yeni kuralların oluşturulmasına yol açar. Dolayısıyla hem seçim hem de protesto faaliyetlerini zenginleştirici bir şekilde tamamlar.²⁶ Benzer şekilde, Bellamy ve Parau, mahkemelerin alternatif bir katılım mekânı olarak demokratik siyasette tamamlayıcı olabileceğini belirtmektedir.²⁷ McCann, eylemciler kısa vadede mahkemelerde

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

davalarını kaybetseler bile, yasal mücadelenin yasal bilinci artırmak ve amaçlarını siyasi olarak ilerletmek gibi uzun vadeli önemli başarıları nasıl sağlayabileceğini gösteriyor.²⁸ Shapiro'ya göre, teknokratik hükümetlere yönelik genel bir güven zayıflaması, yargı gücünün yayılmasına neden oluyor.²⁹ Örneğin, küresel iklim yönetimiyle ilgili hayal kırıklığı, mahkemelerin yeni 'savaş alanları' olarak ortaya çıkmasını teşvik ediyor.³⁰ Buna ek olarak, yasal mücadele konusundaki bilim, yasal fırsat yapısının, sosyal ve politik koşulların, hakimlerin tutumlarının ve sosyal mücadelenin kaynaklarının toplumsal değişim için dava kullanımını artıran mekanizmalar olarak nasıl çalıştığını incelemektedir.³¹

Öte yandan, toplumsal değişim için dava kullanımı konusunda şüpheli olan bilim insanları da vardır.³² Hukukun tarafsızlık ve kural belirleme ile ilişkilendirilmesi, hukukun temel meşrulaştırıcı sembolleridir.³³ Böylece hukuk, siyasi arenada mümkün olmayan sonuçlara ulaşmak için bir tampon bölge yaratır.³⁴ Ayrıca, mahkemeler liberal bireysel hakları korumalarına rağmen, yeniden dağıtımı destekleyen karşılıklılık ve dayanışma normlarını güçlendirmede yetersiz kalmaktadırlar.³⁵ Ek olarak, mahkemeler davaların çekişmeli karakteri sebebiyle çatışmalı ortamlardır. Bir diğer değişle, mahkemeler iş birliğine dayalı kuruluşlar değildir. Bu nedenle, bir uzlaşma atmosferi yaratmak ve karşılıklılık ve iş birliğini teşvik etmek için donanımlı değildirler. Ayrıca, davalar, davacıların içinde bulunduğu sorunlu çerçeveyi daha geniş biçimde yansıtacaklarına dair hiçbir garanti vermemektedir. Bu nedenle, daha büyük siyasi ve yapısal sorunlar mahkemeler aracılığıyla ele alınamaz.³⁶ Bu sebeple, mahkemeler, karar alma süreçlerinden dışlanma veya küresel çevresel eşitsizlikler gibi daha kapsamlı sorunları çözemezler. Ayrıca yargının meseleye tek tek durum bazında yaklaşması, daha bütüncül ve uzun vadeli çözümlerin olasılığını engellemektedir.³⁷ Ek olarak, bir dava başarılı olsa bile karmaşık bir toplumsal sorun tazminat meselesine indirgenmiş olur. Fakat, insanların geçim kaynakları yok edildikten sonra tazminat bu kişilere çok az fayda sağlar. Ayrıca, para kısa vadeli bir rahatlama sağlayabilir; çevreye zarar veren projeleri tamamen durdurmaz. Aslında çoğu zaman, bu tür kararlar, çevreye zarar veren projelere yatırım yapmak isteyen şirketler için caydırıcı davaları temsil etmemektedir. Buna ek olarak, bilim insanları mahkemeye dava açmada toplumsal hareketlere karşı çalışan çeşitli engelleri vurgulamaktadır. Bunlar arasında finansal caydırıcı unsurlar, hukuki okuryazarlık eksikliği, yasal süreçlere güvensizlik, yıldırma ve bir endüstriyel süreç ile çevresel veya sosyal bir zarar arasında mahkeme önünde doğrudan bir bağlantı sunmanın zorluğu sayılabilir.³⁸ Benzer şekilde Galanter, davaların her zaman zengin ve güçlülerden yana olduğunu belirtir.³⁹ Bu durum mahkemelerin yeniden dağıtımı içeren bir adalet anlayışı için kullanılması konusunda sınırlar yaratır. Ayrıca Rajagopal, yargıçlar ve yasa koyucular gibi yasaların yürürlüğe girmesi ve uygulanmasındaki kilit aktörlerin genellikle toplumun daha zengin sınıflarına mensup olduğunu ve çevrecilerin hedeflerine sempati duysalar bile genel olarak benzer mücadelelere kendilerinin katılmadıklarını da eklemektedir. Bu durum, onların dünya görüşlerini ve nihayetinde kararlarını eylemcilerin hedeflerine karşı önyargılı hale getirebilir.⁴⁰

Literatürde mahkemelerin toplumsal değişim için kullanımına ilişkin karşıt görüşler olsa da yasal mücadeleler, çevre hareketlerine kesinlikle önemli bir araç olmaya devam ediyor. Çevre mücadelelerinin bir karardan daha uzun yaşam süreçleri vardır. Yerel bir çevre hareketinin başarısı ne de kalıcılığı sadece mahkeme kararına bağlıdır.⁴¹ Yani nihai bir karar çevresel adalet için olumsuz bir sonuç doğursa da, dava sürecinin kendisinin hareket için bazı faydaları olabilir. Bunlar arasında yeni üyeler kazanmak, eylemcileri yeni bir direniş platformunda bir araya getirmek, belirli projeleri küçültmek veya büyütmek, direnişi daha görünür kılmak, hakimleri

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

ekolojik sorularla tanıştırmak ve bazı durumlarda yatırımcıları korkutmak yer almaktadır. Ayrıca vakalarla ilgili çevre bilirkişi raporları da gelecek nesiller için birer tescil görevi görmektedir.⁴²

Bununla birlikte, mahkemeler aracılığıyla adaleti sağlamaya çalışan çevreci hareketlerin karşılaştığı çeşitli sınırlamalar da mevcuttur. Örneğin, çevre adaletinden yana olan kararlar uygulanmayabilir veya yüksek mahkemeler tarafından bozulabilir. Dava süreci çok uzun sürebilir ve bu tazminatı anlamsız hale getirebilir. Mali tazminat, çevresel ve sosyal zararı gidermeyebilir. Hükümetler, çevresel adalet için zafer anlamına gelen dava kararlarının ardından hukuki mevzuatı değiştirip aynı bölge için yine çevresel riskler yaratacak başka projeler için kapı aralayabilirler. Ayrıca, güçlü finansal kapasiteye sahip uluslararası şirketler ile projelerini engellemeye çalışan davacılar arasında ciddi güç dengesizlikleri mevcuttur. Son olarak, kırsal kesimden davacılar okuryazarlık ve sosyal yıldırma konusunda da sorunlar yaşayabilir.

Yöntembilim

Makalede, teori ve verilerin karşılıklı bağımlılığını vurgulayan tümevarımsal bir yöntembilim olan temellendirilmiş teoriden alıntı yapmaktayım.⁴³ Bunun nedeni, mahkemelerde adalet arayan mücadelelerin karşılaştığı sınırlamaların davaya bağlı olması, yani farklı hukuki dava ve koşulların kendine özgü kısıtlamalar ortaya çıkarmasıdır. Temellendirilmiş teori, teoriyi gerçek verilere dayandıran, doğası gereği esnek bir yöntemdir. Teori, verilerden ortaya çıkar ve yazar tarafından yeniden gözden geçirilir. Bu nedenle, adaletin sağlanmasında çevre hareketlerinin dava kullanımının sınırları teorisini, vaka çalışmalarından elde edilen verilerden temellendirilmiş teoriyi kullanarak oluşturuyorum.

Bir vaka çalışması yaklaşımı, tek bir vakanın derinlemesine analizi yoluyla benzer vakalardan oluşan daha geniş bir havuza ışık tutar.⁴⁴ Çevre davalarına adalet sağlamada davaların çeşitli sınırlamalarını belirlemek için en farklı dava seçim yöntemini kullanarak dava olarak iki çevre hareketi seçtim. Bu yöntemde, vakalar arasında çok sayıda fark olmalı, ancak vakalar arasında aynı sonuca yol açan ortak bir değişken olmalıdır. Bergama ve Artvin-Cerattepe vakalarının çok sayıda farklılıkları vardır: Bugüne kadar verilen en yüksek mahkeme kararının çevre adaleti lehine olduğu (Bergama) ve bugüne kadar verilen en yüksek mahkeme kararının çelişkili olduğu (Artvin-Cerattepe) iki çevre davası seçildi. Ayrıca davalardan biri uluslararası bir mahkemeye (Bergama) taşınmışken, diğer dava sadece iç hukuka ilişkindir. Bu nedenle makale, çevresel adaletin sağlanmasında hem yerel hem de uluslararası hukukun sınırlamalarını değerlendirebilir. Ayrıca her iki vaka da bir ülkede olmakla birlikte, biri Batı'da diğeri ise Kuzey Doğu'dadır. Bergama İzmir ilinde, Cerattepe ise Artvin ilinde olup bu iki il arasında yaklaşık 1.642 km mesafe bulunmaktadır (**Grafik 2**). Ayrıca bunlar farklı özelliklere de sahiptirler: Bergama bir nehir ovasında uzanan verimli toprakları olan kalabalık bir antik kent iken, Artvin-Cerattepe eşsiz biyolojik çeşitliliğe sahip dağlık bir bölgedir. Ancak her iki durumda da sonuç aynıdır: Maden faaliyete geçmiştir. Bu nedenle, her iki durum da çevresel adalet için hukukun kullanımına ilişkin sınırlamaları temsil etmektedir. Elbette vaka çalışmalarının sayısını artırmak, sonuçların geçerliliğini artıracaktır ve aynı ülkeden iki vaka çalışmasının incelenmesi makale için bir sınırlılık teşkil etmektedir.

Araştırma tekniklerine gelince, her iki vaka için de yasal belgelerin içerik analizini ve toplamda

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

18 yarı yapılandırılmış görüşmeyi içeren nitel araştırma yöntemlerini kullandım. Her iki hareketin yasal temsilcileri, hareket katılımcıları, Artvin Çoruh Üniversitesi'nden profesörler, Bergama'nın eski belediye başkanları ve Eurogold'un eski çalışanları gibi çeşitli ilgililerle (Ek I) saha görüşmeleri yaptım. Görüşmeler için 2014-2017 yılları arasında İzmir ili, Bergama ilçesi, Artvin ilçesi ve Cerattepe bölgesini defalarca ziyaret ettim.⁴⁵ Hukuki belgelere gelince, muhtelif hükümler, dilekçeler ve çevresel etki değerlendirmeleri (ÇED) gibi davaların birincil hukuki belgelerini (Ek II) içerik analizi yoluyla inceledim.

Türkiye'de madencilik'in neoliberal dönüşümü

Türkiye, 1980'lerden bu yana neoliberal kapitalizm nedeniyle büyük değişimler yaşadı. 1980 askeri darbesinden sonra izlenen neoliberal gelişim modeli, toplumsal ve ekolojik maliyetleri ne olursa olsun daha fazla sermaye birikimi ve büyümeye dayalı politikaların kullanımına yönelik amansız bir dürtüye neden olmuştur. Kitlesele özelleştirmeler, ticarileştirme, kuralsızlaştırma ve finansallaştırma gibi neoliberal politikalar, doğa üzerindeki baskıyı büyük ölçüde arttırmıştır.⁴⁶ Bunu takiben, Türkiye'de hem doğal kaynakların aşırı kullanımı hem de ekosistemin özümleme kapasitesinin ötesinde atık yaratılmasından kaynaklanan çevresel bozulma hızla kötüleşmektedir.⁴⁷

Madencilik sektörü de bu dönemde dönüşüm geçirmiştir. Eşi görülmemiş bir ekstraktivist (maden çıkarıcı) baskıyla yeni bir neoliberal gelişimcilik biçimi ortaya çıkmıştır.⁴⁸ Devlet ve sermaye arasındaki ilişki, ekstraktivizmin mekânsal ve maddi sınırlarını yeniden şekillendirmiştir. Bu hızlı değişim, madencilik, enerji ve hidroelektrik şirketlerine karşı güçlü sosyal ve çevresel çatışmalara yol açmıştır.⁴⁹ Birkaç farklı yerde son derece etkili çevre hareketleri örgütlendi. Örnekler arasında Fındıklı (Rize), Ünye (Ordu) ve Kaz Dağları (Balıkesir ve Çanakkale), Ilısu (Mardin) sayılabilir ve bunlardan bazıları hukuki mücadele yoluyla projeleri durdurmakta başarılı olmuştur.⁵⁰ Bergama ve Artvin-Cerattepe hareketleri, Türkiye'nin söz konusu değişen ekonomi politiği bağlamında ortaya çıkan böyle örnekler arasında yer almaktadır.

Vaka I: Bergama hareketi

Bergama, Türkiye'nin batısında, İzmir il merkezinin kuzeyinde, Ege Denizi kıyısında yer alan bir ilçedir (**Grafik II**). Verimli tarım arazileri ve Bergama antik kenti ile tanınır. Çok uluslu Eurogold şirketi, 1980'lerin sonlarında Bergama'da maden arama ruhsatları almıştır. Başlangıçta, yöre halkı bunu iyi ücretli işler ve kârlı arazi satışları umutları nedeniyle memnuniyetle karşılamıştır. Fakat, sondaj işlemi sırasında su kaynağına kimyasal bileşik sızıntıları ve patlamalardan kaynaklanan hasarlar köylüler arasında şüphe uyandırdı. Bu ilk korkular, madenin oluşturduğu sağlıkla ilgili ve çevresel riskler nedeniyle aşamalı olarak sesli ve görünür bir harekete dönüştü. Bunun nedeni, özellikle şirketin, oldukça toksik ve tehlikeli deşarjlar oluşturan bir altın geri kazanım yöntemi olan siyanürle yıkamayı kullanmak istemesidir. Bergama'nın eski belediye başkanı ve hareketin önde gelen liderlerinden Sefa Taşkın, ilk günleri şöyle anlatıyor:

“Firma temsilcileri ilçemize ilk geldiklerinde medeniyet getirecekmiş gibi davranıyorlardı. Siyanürün güvenli olduğu konusunda bizi ikna etmeye çalıştılar. Ancak ikna olmadık ve kendi

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

ağımız aracılığıyla bu konuda bilgi toplamaya başladık. Farklı bilim insanlarına danıştık ve Birleşik Krallık'taki Mine Watch gibi çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşlarından belgeler topladık. Ne kadar çok bilgi edinirsek o kadar şüpheli olduk.”⁵¹

1990'ların ortalarında, hareket göze çarpan çeşitli gösteri ve sivil itaatsizlik eylemleri düzenliyordu. Bunlar, Türkiye'de türlerinin ilk önde gelen örnekleriydiler. Ancak başlangıçta, eylemciler karşı çıkmak yerine, madenin oluşturduğu tehlikeler konusunda devleti ikna etmeyi amaçladılar. Taşkın, devletle ilk etkileşimi şöyle açıklıyor:

“Başlangıçta olumlu şeyler de oluyordu. Örneğin hükümet, ülkenin ilk ÇED Yönetmeliğinin oluşturulması ve kabulü konusunda bizim görüşümüzü bile aldı. Hükümet de nasıl davranılacağı konusunda biraz şaşkındı.”⁵²

Ancak hükümet, sonradan hareketin yanında yer almadı. Şirket 1994 yılında işletme lisansını aldı. Bunun hemen ardından Bergama'daki hukuk mücadelesinin eylemcilerin “devleti ve şirketi her cephede köşeye sıkıştırmak istemeleri” nedeniyle başladığını belirtiyor çevre hareketinin baş avukatı Senih Özay.⁵³ Bir grup gönüllü çevre avukatı ise madenin çevre köylerinden 652 davacı adına konuyu mahkemeye taşıdı. Başlangıçta, 1996 yılında, İdare Mahkemesi eylemcilerin izni feshetme talebini reddetti. Eylemciler bu karara itiraz etti. 1997'de Danıştay, son derece ilerici bir kararla alt mahkemenin kararını bozdu. Kararını yaşam hakkı ile temiz ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına dayandırarak, şirketin faaliyet izninin kamu yararına uygun olmadığına karar verdi.⁵⁴ Bu karar, köylülerin "doğru" amaçlar için savaştıklarına dair inancını güçlendirdiği için harekete güçlü bir motivasyon sağladı. Senih Özay, “Bu karardan sonra hukukun bizden yana olduğuna inandık ve kendimizi çok daha güçlü hissetmeye başladık” diyor.⁵⁵ Ekim 1997'de şirketin lisansı bu karara uygun olarak iptal edildi. Ancak, yasal zafer kısa ömürlü oldu. Hükümet madeni kapatmak yerine izinleri yeniden değerlendirmeye karar verdi. Ayrıca şirket, bir kimyasal detoksifikasyon sistemi ekleyerek madeni "yeşil" bir geliştirme projesi olarak yeniden ambalajladı.

Sonuç olarak, dava ilk kez 1998 yılında AİHM önüne çıkarılmıştır. 1999 yılında şirket yeni izin için ilgili bakanlıklara başvurmuştur. Başbakan bu talep üzerine Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu'ndan (TÜBİTAK) madenle ilgili bilirkişi raporu talep etti. TÜBİTAK raporunda, madenin siyanürsüz işletilemeyeceğini, siyanür kullanımının ABD ve Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde önemli çevresel riskler oluşturmadığını savundu. Ayrıca detoksifikasyon teknolojisinin riskleri daha da asgariye indirdiğini de ekledi.⁵⁶

Bu sonuçlar çeşitli meslek kuruluşları ve akademisyenler tarafından eleştirildi. Buna rağmen, deneme operasyonları 2001 yılında başladı. Bu, eylemciler, şirket, İdari Mahkeme ve Danıştay arasında 2000'li yıllar boyunca devam eden uzun bir yasal sürecin başlangıcı oldu. Bunlar aynı zamanda Almanya'nın çevre kuruluşları aracılığıyla Türkiye'nin altın madenciliği sektöründeki rekabet gücünü zedelemek için davaya Alman müdahalesinin olduğu iddiasıyla ilgili söylentilerin de yayıldığı yıllardı.⁵⁷ Bu da konunun Milli Güvenlik Kurulu'nda bir milli güvenlik konusu olarak tartışılmasına neden oldu.

Dava birkaç kez AİHM'ne taşındı: *Taşkın ve Diğerleri Türkiye'ye karşı (2004)*, *Öçkan ve Diğerleri Türkiye'ye karşı (2006)*, *Lemke Türkiye'ye karşı (2007)*, *Genç ve Demirgan Türkiye'ye karşı (2017)*. Mahkeme, dört hükmünde de kararlarını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 6.1 (adil yargılanma hakkı) ve 8. (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) maddelerine dayandırdı.⁵⁸ Mahkeme, 8. Maddeyle ilgili olarak, maddenin bireylerin

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

refahını etkileyen ve özel ve aile yaşamlarını etkileyecek şekilde evlerinden faydalanmalarını engelleyen ciddi çevre kirliliği için geçerli olduğunu savundu. Bu madde usul açısından değerlendirildiğinde, projenin karar verme sürecinde mevcut usule ilişkin güvenceler kapsamında farklı tarafların görüşlerinin dikkate alınması gerektiği ifade etti. Madde 6.1 ile ilgili olarak mahkeme, iç usul şartlarının gerekli zaman sınırları içinde yerine getirilmediğine karar verdi. 8. ve 6.1. maddelerin ihlali nedeniyle mahkeme, Türkiye'ye maddi olmayan zararlar için her başvuru sahibine 3.000 Avro ödeme yükümlülüğü getirdi.

AİHM açık bir şekilde madenin kapatılması emrini vermedi. Bunun yerine madenin işletilmesinden kaynaklanan hak ihlallerini dile getirdi. Karardan sonra bile maden işletildi. Sonuç olarak, ülkede kararın yorumlanması konusunda bir tartışma başladı. Bazıları, kararın, Türkiye'nin Aarhus Sözleşme'nin bir parçası olmamasına rağmen, Aarhus Sözleşmesi'ne atıfta bulunması nedeniyle, AİHM kararının yasal olarak ilerici ve çevresel açıdan koruyucu olan bir karar olduğunu savundu. Ayrıca bazı hukukçular, kararın, AİHM'nin kararlarının nasıl uygulanacağını dikte etmediğini, sadece belirli hakların ihlalinin varlığını belirttiği gerçeği ışığında yorumlanması gerektiğini ileri sürdü.⁵⁹ Ancak diğerlerine göre dava, Avrupa'daki insan hakları ihlalleri için en yüksek mahkeme olan AİHM'nin bir madenin kapatılmasına karar veremediğini, yalnızca maddi tazminata hükmedebileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda hareketin başsavcısı Özey, eylemciler kazanmasına rağmen AİHM'nin çözümlerini “yeterli” bulmadığını da ekliyor.⁶⁰ Bu nedenle, karar çevresel adalet için bir başarıyı temsil etse de, parasal tazminat, geçim kaynakları ve çevre zarar gördükten sonra yalnızca kısmi destek sunmuştur.

Vaka II: Artvin-Cerattepe hareketi

Artvin, Türkiye'nin kuzey doğusunda, Gürcistan sınırında bir şehirdir (bkz. [Grafik II](#)). Artvin'in 2019 yılı itibarıyla 170.000 civarında bir nüfusu vardır. Nüfus artış hızı negatiftir ve nüfusun yaklaşık %40'ı kırsal kesimde yaşamaktadır.⁶¹ Nüfusun yaklaşık yarısı tarımda çalışırken, ekolojik turizm de giderek önemli bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir. Şehir, dünyanın biyolojik olarak en zengin bölgelerinden biri olan Kafkasya ekolojik bölgesinin bir parçasıdır. Bölge, Avrasya'nın en büyük eski ve doğal orman bölgesini içerir ve yaklaşık 1.400 farklı bitki taksonunu içerir.⁶²

1986 yılında Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından bölgedeki maden rezervleri için saha araştırmaları başlatılmıştır. Başlangıçta ekonomik olarak önemli bir kaynak tespit edilmemesine rağmen, MTA'da çalışan bir mühendisin yakın bir akrabası arama ruhsatlarını almıştır. Daha sonra bunları 1994 yılında işletme ruhsatını da alan Kanadalı Cominco şirketine satmıştır.

İlk keşif süreci sırasında, yerel su, ağır metaller ve tehlikeli kimyasallar tarafından kirlendi ve birkaç ineğin ölümüne yol açtı. Daha sonra ineklerden alınan örneklerin kaybolması yerel halk arasında şüphe uyandırdı. Yanıt olarak, Cominco yerel halk için bir bilgilendirme paneli düzenledi. Ancak bu oturumdan sonra yerel halk daha da endişelendi ve madene karşı çıkmak için 1995 yılında Yeşil Artvin Derneği'ni kurdu.

Altın ve bakır madenciliğine karşı Artvin-Cerattepe hareketi, 20 yılı aşkın geçmişiyle Türkiye'nin en güçlü taban hareketlerinden biri haline geldi.⁶³ Hareket, direniş için farkındalık

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

yaratma, barışçıl gösteriler, politikacılarla diyalog, konferans ve konserler düzenleme, dilekçe hazırlama ve yasal mücadele gibi çeşitli yöntemler kullandı. Artvin Barosu, Artvin-Çoruh Üniversitesi, Valilik, yerel Ticaret Odası ve yerel sendika şubeleri gibi çok sayıda yerel grup Yeşil Artvin Derneği'ne destek verdi. Madenin yerel alanlara, topluluklara ve yerel kimliklere yönelik tehdidi, farklı sosyal tabakalardan insanları bir araya getirdi. Hareketin baş temsilcisi Nur Neşe Karahan bu sonucu desteklemektedir: “Tüm siyasi partilerden insanlarımız var ve bu hareketimizi önemli ölçüde güçlendiriyor”.⁶⁴ Hareketin baş avukatı Bedrettin Kalın da bu iddiayı destekliyor: “Hareketimiz insan merkezli olduğu ve sermayenin çıkarlarına karşı konumlandığı için siyasidir, ancak geleneksel parti siyasetinin üzerindedir”.⁶⁵

1990'ların sonlarında, Yeşil Artvin Derneği ile çeşitli partilerden siyasiler, bölgede madenciliğin önlenmesi için Çevre Bakanı'nı ziyaret etti. Daha sonra hükümet tutumunu değiştirdi. Kalın, bu değişikliğin nedenini şöyle açıklıyor:

“Grubun farklı parti temsilcilerinden oluşması Bakanı şaşırttı. Genel olarak madencilik faaliyetleri bir partice desteklenirken diğerleri karşı çıkar. Artvin'de durum böyle değildi. Bu Bakan'ı ikna etti ve 2000'li yılların ortalarından önce yasal bir süreç başlatmamıza gerek olmadı.”⁶⁶

Güçlü kolektiflik ruhu, Cominco'yu 2002'de bölgeyi terk etmeye ikna etti. Yine de izni başka bir şirket olan İnmet Madencilik'e devretti. Bu nedenle hareket 2005 yılında yasal bir süreç başlattı. Bunu önemli hukuki kazanımlar izledi.

2008 yılında, İdari Mahkeme maden ruhsatını iptal etti.⁶⁷ Ardından şirket konuyu Danıştay'a taşıdı. Çevre hareketi için önemli bir yasal zafer, 2009 yılında lisansın aşağıdaki argümanlarla geçersiz kılınmasıyla geldi:

“Maden ruhsatı alan alanlar milli park ve turistik alanlar içerisindedir, madencilik işletmesi ülke ekonomisine önemli bir fayda sağlamayacaktır, eşsiz doğal güzellikler ve canlılar zarar görecektir, Artvin esasen heyelan riskinin yüksek olduğu bir alan üzerindedir, aktif heyelan alanları vardır, bu riski öne süren birçok bilimsel rapor bulunabilir, bölgedeki madencilik faaliyetlerinin flora ve fauna üzerinde de olumsuz etkileri olacaktır,... ruhsat alma yasa dışı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. . .”⁶⁸

Bununla birlikte, bu zafer 2011'de geri alındı. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2010 yılında değiştirilen yeni maden kanunu kapsamında 1.343 yeni maden sahasının ihale edilmesine karar verdi. Bu 1.343 maden sahası arasında Artvin-Cerattepe maden sahası da yer almaktaydı. 2012 yılı Şubat ayında düzenlenen ihalede Özaltın firması lisansları aldı. Daha sonra işletme haklarını Cengiz Holding'e bağlı Etibakır Şirketi'ne devretti. Bu, hem taban protestolarını hem de yasal süreci bir kez daha ateşledi. Aynı yıl iki farklı dava açıldı. İlki, ihalenin iptal edilmesi gerektiğini ileri sürüyordu. İkincisi ise, şirketin ÇED raporu olmadığı için şirketin ruhsatının hukuka aykırı olarak verildiğini ileri sürmekteydi. Her iki dava da başlangıçta reddedilmiş olsa da Kasım 2012'de Rize İdare Mahkemesi her iki dava için de yürütmeyi durdurma kararı verdi. Ancak şirket bu arada ÇED raporu almayı başararak davayı esastan yoksun bıraktı.⁶⁹

Yoğunlaşan protestolar arasında şirket, sadece bakır madenciliği yapmaya ve doğayı bozmamak için çıkarılan bakırı teleferikle taşımaya karar verdi. Bununla birlikte, bakır ve altın doğal ortamlarında birlikte var olduklarından, eylemciler, şirketin faaliyetlerini yalnızca bakır çıkarımıyla sınırlı tutacağı konusunda şüpheci kaldılar.⁷⁰

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

2013 yılı Eylül ayında şirket aleyhine bir dava daha açıldı. 2014 yılında Mahkeme, şirketin ÇED raporunu iptal etti.⁷¹ Bu karar, özellikle maden sahasının yerinin yanlış belirlendiğini vurguluyordu.⁷² Ancak cevap olarak şirket yeniden Danıştay'a başvurdu. Bununla birlikte, daha Danıştay tarafından bir karar oluşturulmadan önce, 2009/7 sayılı genelgeyi kullanarak, şirket kısa sürede başka bir ÇED raporu için başvurdu ve aldı. 2009/7 sayılı resmi tebliğ, maden şirketlerinin mevcut raporlarını iptal eden bir mahkeme kararının ardından yeni bir ÇED raporu almasını kolaylaştırıyor. Bu resmi tebliğ ile şirketler, yalnızca önceki ÇED raporlarında birkaç değişiklik yaparak yeni bir ÇED raporu alabilir ve doğrudan bakanlıklara onaylatabilir. Bu, olağan ÇED raporu alma prosedürlerini kısaltır. Özünde bu genelge, sermaye birikimini ve kâr elde etmeyi ivmelendirmek, hızlandırmak ve kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Benzer şekilde Kalın da bu genelgeyi “ahlaksız, haksız ve hukuka aykırı” olarak nitelendiriyor.⁷³ Bu nedenle, 2009/7 sayılı genelge, ÇED raporlarının iptaline ilişkin kararları etkisiz hale getirerek Artvin-Cerattepe hareketinin hukuki sürecinin yasal bir kısır döngü haline gelmesine neden oldu.

Şirketin yeni ÇED raporunun ardından protestocular 2015 yılında 751 davacı ve 63 avukatla bir dava daha açtılar.⁷⁴ 2016 yazında Danıştay önceki dava hakkında karar verdi.⁷⁵ Danıştay, şirketin ÇED raporunun geçersiz kılınmasına karar verse de kararın önceki davayla ilgili olması nedeniyle karar hukuk mücadelesini sona erdirmeyi. Eylül 2016'da İdare Mahkemesi, 700'den fazla davacı tarafından açılan ikinci dava hakkında bir duruşma düzenledi. Madenin işletilmesine izin verdi.⁷⁶ Bunun üzerine davacılar konuyu yeniden Danıştay'a taşıdılar. 2017 yılında Danıştay önceki konumunun aksine şirketin ÇED raporunu madencilik faaliyetlerinin mevzuata uygun olacağı gerekçesiyle iptal etmedi. Daha sonra madencilik şirketi Cerattepe'de faaliyete başladı.

Başvuru sahipleri, 2016 yılında yaşam hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı, adil yargılanma hakkı, bilgi edinme hakkı, işkence görmeme hakkı ve temiz çevre hakkının ihlal edildiğini ileri sürerek davayı Anayasa Mahkemesi'ne taşıdı. Dilekçede ayrıca, Artvin-Cerattepe davasında bir kararın normlar hiyerarşisine göre bir genelge suretiyle değiştirilemeyeceği ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın yasama ve yürütme organlarının yargı kararlarına saygı duymasını ve uygulamasını güvence altına alan 138. maddesi⁷⁷ nedeniyle 2009/7 sayılı genelge uygulamasının hukuka aykırı olduğu ileri sürüldü.⁷⁸ Dava 2021 Mart itibarıyla hala beklemededir. Bu arada bir Türk televizyonu Nur Neşe Karahan'ı Kürdistan İşçi Partisi (PKK)⁷⁹ bağlantılı bir medyada yayın yapmak, Alman çevre vakıfları tarafından eğitilmek ve Türkiye'nin bakır ihracatına zarar vermekle suçladı. İlk iç hukuk yollarını tükettikten sonra,⁸⁰ nefret söylemleri yoluyla kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlal edildiğini ileri sürerek konuyu 2016 yılında Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi'ne taşıdı. 2019 yılında mahkeme, tüm iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle davayı kabul edilemez buldu. Ancak eylemcilerle ilgili iddianamelerin “hoşgörüsüzlüğe dayalı nefret biçimlerini yayan, kışkırtan, teşvik eden veya meşrulaştıran” nefret söylemi sayılamayacağını da ekledi.⁸¹ Bu olay mahkemeler aracılığıyla adaletin sağlanmasını sadece çevre için değil çevreciler için de tartışmalı hale getirmektedir.

İki Hareketin Hukuksal Tarihinin Değerlendirilmesi

Bergama davasında, insan hakları ihlalleri olduğuna dair dört AİHM kararına ve önemli kazanımları olan bir hukuk geçmişine rağmen, verilen hukuk mücadelesi madencilik faaliyetlerine engel olmadı. Bu, uluslararası mahkemeler tarafından verilen mahkeme

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

kararlarının nasıl uygulanmadığını ve para cezaları gibi yetersiz cezaların mahkemeler tarafından adaletin sağlanmasında nasıl büyük sınırlamalar yarattığını göstermektedir. Davadaki kararların eksik infazı ve yetersiz para cezaları, şirketlerin gelecekte Uşak-Eşme⁸² ve Kaz Dağları⁸³ gibi benzer madencilik projelerine yatırım yapmasını engelleyebilecek kadar caydırıcılık oluşturmadı. AİHM de uzun vadeli ve bütüncül bir çözüm sağlayamadı. Geçim kaynakları yok edildikten sonra insanlara parasal tazminat teklif etmek çok az yardım sağladı. Ayrıca, maden operasyonları Bergama'da çok sayıda insanı etkilemiş olsa da, bu tazminatı sadece davacı olanlar alabildi.

Artvin-Cerattepe hareketinin büyük yasal kazanımlarla birlikte dalgalı hukuksal tarihi, politika ve mevzuat değişiklikleri yoluyla hükümetin bir çevre adaleti davasının nihai sonucunda nasıl belirleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Hareket yasal zaferler kazanmış olsa da, 2010 yılında madencilik yasasında yapılan değişiklikler ve 2009/7 sayılı genelge nedeniyle yasal süreci bir kısır döngüye dönmüştür.

Ayrıca her iki harekette de hukuk mücadelelerinin 20 yılı aşan uzunluğu bir başka kısıtlama olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun yargı süreçleri yalnızca adaletin sağlanmasını ertelemekle kalmaz, aynı zamanda uzun bir yasal süreç boyunca varlığını sürdürecektir kaynaklardan yoksun olabilecek çevre hareketinin ivmesini de bozar. Bergama hareketinin zayıflamasının ve Artvin-Cerattepe'deki direnişin enerjisini olumsuz etkilemesinin en önemli nedenlerinden biri de kuşkusuz budur.

Ayrıca, çevresel adalet davalarında karşıt taraflar arasındaki aşırı güç dengesizlikleri, mahkemelerin kanun önünde eşitliği garanti etme kapasitesini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Benzer şekilde, her iki durumda da bir taraf gönüllü avukatlar tarafından temsil edilen gönüllü eylemciler, yerel halk ve köylülerden oluşuyordu. Diğer taraf, iyi eğitilmiş ve iyi ücretli avukatlar tarafından savunulan güçlü şirketlerdi. Bu finansal ve piyasa gücünün mahkeme salonu dışında kesinlikle siyasi ve sosyal bir etkisi bulunmaktadır. Bu etki kesinlikle mahkeme salonunun içini de etkiler ve mahkemelerin adaleti adil bir şekilde sağlama kapasitesini sınırlar. Ayrıca, bu tür şirketler genellikle kamuoyunu manipüle etmek amacıyla medyayı etkileme gücüne de sahiptir. Aynı şekilde, her iki durumda da köylüler, Türkiye'deki altın ve bakır endüstrisini olumsuz yönde etkilemeye çalışan Alman casusları olmakla suçlanmışlardır. Bu tür iddialar eylemciler tarafından reddedilse de kamuoyunda büyük yankı uyandırdı ve hareketlerin haklı nedenlerinin zayıflamasında rol oynadı.

Ayrıca, her iki durumda da siyasal ve ekonomik koşullardan kaynaklanan ve dava sürecinin dışında kalan yapısal faktörler, mahkemelerin etkin adalet sunumunu kısıtlamıştır. Birincisi, Türkiye gibi metalaştırmayı "sağduyu" olarak değerlendiren ve gelişimini madencilik ve büyük enerji projeleri yoluyla sürdüren bir toplumda, piyasa ilkeleri "iyi kararların" arkasındaki nihai gerekçeler haline geliyor. Kâr maksimizasyonu, piyasanın güçlendirilmesi ve sermaye birikiminin artırılması gibi kapitalizmin ilkeleri, günün sosyo-politik kararları için ana gerekçeler olarak duruyor. Şirketler toplumda kalkınmanın tek itici gücü olarak meşrulaştırılırken, çevre hareketleri çoğunlukla ulusun geneline gelir ve kalkınma sağlayacak projelere engel olarak tasvir ediliyor. Böyle bir çerçevede hükümetler genellikle şirketlerle uyum içinde hareket etmektedir. Bergama davasında da eylemciler bu eğilimin değiştiğini görmediler.⁸⁴ Benzer şekilde, Artvin-Cerattepe davasında, 2010 yılındaki mevzuat değişikliği ve 2009/7 sayılı genelge, sermaye birikimine ilişkin piyasa ilkesinin nasıl mahkemeler aracılığıyla adaletin sağlanmasından daha çok teşvik edildiğini açıkça göstermektedir.

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

Ayrıca, çevre hakları diğer insan haklarına kıyasla son zamanlarda gelişmiştir ve ekonomik politikalara uygunluğu konusunda hala bir fikir birliği yoktur. Bu fikir birliği eksikliği ve çevresel hakların kamuoyundaki oldukça kırılğan algısı, bu hakların bugüne kadar başarıyla uygulanmamasının nedenlerinden biridir. Sonuç olarak, her iki davada da, çevresel haklar davacılar tarafından işlevselleştirilmiş olsa da, bunların uygulanması eksik kalmıştır ve ihlallerinin mahkemeler tarafından tanınması madencilik faaliyetlerini engellemek için yeterli olmamıştır.

Sonuç

Neoliberalizm, “hukukun üstünlüğü” nün bir kurtarıcı olduğu kisvesi altında yasal sözleşmelerin kapsamını ve mahkeme kullanımının cazibesini son zamanlarda iyice arttırdı. Talepleri ne ulusötesi şirketler ne de hükümet veya parlamento organları tarafından duyulmadığında, insanlar son çare olarak mahkemelerde adalet ararlar. Bununla birlikte, mahkemeleri kullanmak, çevre hareketleri için tamamen iyi bir strateji olmamıştır. Bu makale, çevre hareketlerinin mahkemeleri kullanmasının etkinliğini sorunsallaştırmıştır.

Yasal mücadele, çevre mücadelelerinin ana araçlarından biri olmaya devam ediyor. Küresel düzeyde, davaların kısa vadede çevre hareketlerine adalet sağladığı birkaç vaka mevcuttur. Ayrıca, bir kararın sonucu ne olursa olsun, dava sürecinin kendisinin bir mücadele için belirli avantajları olabilir. Ancak bu kazanımlar, davaların uzun vadede çevre hareketleri için bir çözüm olduğu anlamına gelmemektedir. Bu makale, temellendirilmiş teoriden yararlanarak davaların sınırlı etkinliğinin arkasındaki nedenleri inceledi. Bergama ve Artvin-Cerattepe mücadelelerinin hukuki tarihini araştırdı. Önemli yasal kazanımlara rağmen, uzun vadede her iki maden de faaliyete geçmiştir.

Her iki çevre hareketi de 20 yılı aşkın bir hukuk mücadelesi ile çarpıcı direnişlerdir. Bergama hareketinin hukuksal tarihi, yasal kararların uygulanmasındaki sorunların ve uluslararası mahkemeler tarafından verilen yetersiz yaptırımların nasıl çevresel adaletsizliklere yol açabileceğini gösterirken, Artvin-Cerattepe hareketinin hukuksal tarihi, hükümetin mevzuat değişikliğinin bir çevre projesinin nihai sonucunu nasıl etkilediğini sergiler. Her iki durumda da, yasal süreçlerin uzayan süresi ve taraflar arasındaki güç dengesizlikleri, adaletin mahkemeler aracılığıyla etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini önemli ölçüde kısıtlamıştır.

Daha da önemlisi, Danıştay'ın Bergama'da verdiği ilk karar diğer altın madenciliği yatırımcılarını korkutsa da bu kararın uzun vadede uygulanmaması ve AİHM'nin sadece para cezası uygulaması yatırımcıları Uşak-Eşme madeni gibi madencilik projeleri için baskı yapmaya teşvik etti. Diğer bir deyişle, Bergama davasında eylemciler için olumlu kararlara rağmen uzun vadede çevre adaletinin sağlanamaması ülkede benzer yatırımları daha da teşvik etti. Bergama örneğindeki öncelikle çevresel vahşi yasal “kayıp”, aslında neoliberal piyasa ekonomisinin Türkiye'de hızla yayılmasını temsil ediyor. AİHM gibi uluslararası bir insan hakları mahkemesi bile bu süreçte yaşanan adaletsizlikleri etkili bir şekilde azaltamadı.

Ayrıca, her iki davada da dava sürecinin dışındaki yapısal sebepler, mahkemeler tarafından çevresel adaletin sağlanmasını engellemiştir. Uzun vadede, sermaye birikiminin ve kısa vadeli kâr elde etmenin çevre koruma ve demokratik taleplerin önüne geçtiğini görüyoruz. Her iki hareketin bazı yasal kazanımlarına rağmen, madencilik faaliyetleri sonunda işlevsel hale

Makalenin İngilizce orijinali *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*'de yayınlanmıştır. Lütfen orijinaline referans veriniz. (Please give a reference to the original version in English)

getirildi ve mevcut siyasi ve ekonomik iklimde piyasa ilkelerinin nasıl nihai şampiyon olduğu kanıtlandı. Çevre hakları için boş bir umut olarak kaldı.⁸⁵

Sonuç olarak, çevresel adaletin mahkemeler aracılığıyla etkin bir şekilde sağlanmasının önündeki güçlü sınırlamalar nedeniyle, benzer adaletsizlikler tekrarlanmakta ve çevreye zarar veren projeler devam etmektedir. Hukukun uzun vadede çevresel adaleti sağlamadaki işlevsizliğinin, toplumsal hareketleri hukukun kendisini nasıl dönüştürebileceklerini sorgulamaya teşvik edip edemeyeceği sorusu ise gelecekteki çalışmalara bırakılmıştır.

Notlar

¹ K. Alter, E. M. Hafner-Burton and L. R. Helfer, 'Theorizing the Judicialization of International Relations', *International Studies Quarterly*, 63(3), 2019, s. 449–463; R. Hirschl, *Towards Juristocracy: The Origins and Consequences of the New Constitutionalism*, Harvard University Press, Cambridge, 2004.2

² D. Harvey, *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, Oxford, 2005

³ J. Goldstein, M. Kahler, R. O. Keohane and A. Slaughter, *Legalization and World Politics*, MIT Press, Cambridge, 2001.

⁴ Literatürde "uzun vade"nin uzunluğu konusunda bir anlaşma yoktur. Kısa olmayan bir dönemi ifade eder. Hukuki bir davanın sonuçlarıyla ilgili olarak, "kısa vadeli" ve "uzun vadeli"nin süreleri değişir. Genel olarak, bir karardan yaklaşık 15 yıl sonrasına kadar olan süre "kısa vadeli" olarak kabul edilebilir. Ancak, bir adalet kazanımının dönüşü bundan sonra da gerçekleşebileceğinden, "kısa" olarak kabul edilen bir süre için kesin bir sınır yoktur.

⁵ N. Chowdhury and N. Srivastava, 'The National Green Tribunal in India: Examining the Question of Jurisdiction', *Asia Pacific Journal of Environmental Law*, 21(2), 2018, s. 190–216; E. Grant, 'International Human Rights Courts and Environmental Human Rights: Re-Imagining Adjudicative Paradigms', *Journal of Human Rights and the Environment*, 6(2), 2015, s. 156–176.; C. R. Sayan, 'Exploring Place-based Approaches and Energy Justice: Ecology, Social Movements, and Hydropower in Turkey', *Energy Research and Social Science*, 57, 2019.6

⁶ EJAtlas, *Global Atlas of Environmental Justice*, 2020, <https://ejatlas.org/> (11 Kasım 2020'de erişildi); M. A. L. Moreta and B. Lui, 'The Challenge of Bringing Transnational Corporations to Justice for Environmental Damage: A Case Study of Texaco Oil Company and Chevron vs Lago Agrio Plaintiffs', in C. Voigt and Z. Makuch (eds), *Courts and the Environment*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2018, s. 271–289; B. Rajagopal, 'The Role of Law in Counter-hegemonic Globalization and the Global Legal Pluralism: Lessons from the Narmada Valley Struggle in India', *Leiden Journal of International Law*, 18(3), 2005, s. 345–387.

⁷ Taranto'da yaşayanlar, Ilva Steelworks'ün zehirli emisyonlarından, devletin onları korumak için önlem almamasından ve iç hukuk yollarının etkisizliğinden şikâyet etti. AİHM, 8. ve 13. maddelerin ihlal edildiğine karar verdi, ancak kararın üzerinden bir yıl geçtikten sonra, yürütme durma noktasındaydı, öyle ki Bakanlar Kurulu kararın uygulanmasını inceledi. Ayrıca şirket faaliyetlerine devam etti.

⁸ Dava, Bursa'da tarım arazisi üzerine nişasta fabrikası kuran Cargill'e karşı Bursa Barosu ile Doğa ve Çevreyi Koruma Derneği tarafından AİHM'e götürüldü. Mahkeme, AİHS'nin 6.1 maddesinin (adil yargılanma hakkı) ihlal edildiğine karar verdi. Şirketin faaliyeti devam etmektedir.

⁹ Vologda Bölgesi'ndeki büyük bir çelik üretim merkezinde yaşayan başvuru sahibi, evinin yakınında bulunan bir çelik fabrikasının işletilmesinin sağlığını ve refahını tehlikeye atmasından şikâyetçi olmuştur. Mahkeme 2005 yılında AİHS'nin 8. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Ancak, 2007 yılında, dava Bakanlar Komitesi tarafından denetlendi ve bu Komiteye yardımcı olmak üzere hazırlanan Memorandum, başvuranın artık tespit edilen ihlalin sonuçlarından etkilenmediği sonucuna varmak için yeterli bilgi bulamadı.

¹⁰ P. Newell, 'Managing Multinationals: The Governance for Investment for the Environment', *Journal of International Development*, 13(7), 2001, s. 907–919.

¹¹ M. Arsel, 'The Bergama Imbroglia', in M. Arsel and F. Adaman (eds), *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development?* Routledge, Aldershot, 2005, s. 263–276; A. Çoban, 'Community-based Ecological Resistance: The Bergama Movement in Turkey', *Environmental Politics*, 13(2), 2004, s. 438–460; G. Orhan, 'The Politics of Risk Perception in Turkey: Discourse Coalitions in the Case of Bergama Gold Mine', *Policy and Politics*,

- 34(4), 2006, s. 691–710; H. Özen, 'Located Locally, Disseminated Nationally: The Bergama Movement', *Environmental Politics*, 18(3), 2009, s. 408–423.
- ¹² C. Eryılmaz and F. Akman, 'Kolektif Bir Çevre Hareketi Olarak Artvin'de Maden Karşıtı Direniş', *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 2016, s. 17–33; Z. T. Yasin, 'Contextualizing the Rise of Environmental Movements in Turkey: Two Instances of Anti-Gold Mining Resistance', in O. Inal and E. Turhan (eds), *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, Routledge, London, 2019, s. 137–165.
- ¹³ S. Tarrow, *Power in Movement: Social Movement and Contentious Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998; C. Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Addison- Wesley, Reading, 1978.
- ¹⁴ J. Martinez-Alier, *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2002; J. Martinez-Alier, 'The Environmentalism of the Poor', *Geoforum*, 54(July), 2013, s. 239–241; D. Schlosberg, 'Reconceiving Environmental Justice: Global Movements and Political Theories', *Environmental Politics*, 13(3), 2004, s. 517–540.
- ¹⁵ C. Hilson, 'New Social Movements? The Role of Legal Opportunity', *Journal of European Public Policy*, 9(2), 2002, s. 238–255.
- ¹⁶ R. J. Dalton, S. Recchia and R. Rohrschneider, 'The Environmental Movement and the Modes of Political Action', *Comparative Political Studies*, 36(7), 2003, s. 743–771; L. Vanhala, 'Is Legal Mobilization for Birds? Legal Opportunity Structures and Environmental Nongovernmental Organizations in the United Kingdom, France, Finland, and Italy', *Comparative Political Studies*, 51(3), 2017, s. 380–412.
- ¹⁷ S. Gill, *Power and Resistance in the New World Order*, Palgrave Macmillan, London, 2003; S. Piciotto, 'Constitutionalizing Multilevel Governance?', *International Journal of Constitutional Law*, 6(3–4), 2008, s. 457–479.
- ¹⁸ P. Newell, *Globalization and the Environment: Capitalism, Ecology and Power*, Polity Press, Cambridge, 2012.
- ¹⁹ A. C. Cutler, 'New Constitutionalism and the Commodity Form of Global Capitalism', in S. Gill and A. C. Cutler (eds), *New Constitutionalism and World Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, s. 45–62; S. Gill, 'Constitutionalizing Inequality and the Clash of Civilizations', *International Studies Review*, 4(2), 2002, s. 47–65; D. Tecklin, C. Bauer and M. Prieto, 'Making Environmental Law for the Market: The Emergence, Character, and Implications of Chile's Environmental Regime', *Environmental Politics*, 20(6), 2011, s. 879–898.
- ²⁰ R. Falk, 'New Constitutionalism and Geopolitics: Notes on Legality and Legitimacy and Prospects for a Just New Constitutionalism', in S. Gill and A. C. Cutler (eds), *New Constitutionalism and World Order*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, s. 295–312.
- ²¹ R. Luxembourg, *Reform or Revolution*, Bookmarks, London, 1899.
- ²² A.g.e. Harvey.
- ²³ S. Gill, 'New Constitutionalism, Democratization, and Global Political Economy', *Global Change, Peace and Security*, 10(1), 1998, s. 23–38.
- ²⁴ S. A. Boutcher and H. J. McCammon, 'Social Movements and Litigation', in D. A. Snow, S. A. Soule, H. Kriesi and H. J. McCammon (eds), *The Wiley Blackwell Companion to Social Movements*, Blackwell Publishing, Oxford, 2018, s. 306–321; H. J. McCammon and A. R. McGrant, 'Litigating Change? Social Movements and the Court System', *Sociology Compass*, 9(2), 2015, s. 128–139.
- ²⁵ K. Alter, *The New Terrain of International Law: Courts, Politics and Rights*, Princeton University Press, Princeton, 2014; R. A. Cichowski, 'Mobilization, Litigation and Democratic Governance', *Representation*, 49(3), 2013, s. 321–332; C. Epp, *The Rights Revolution*, Chicago University Press, Chicago, 1998.; A. Stone Sweet, *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2000.
- ²⁶ R. A. Cichowski, *The European Court and Civil Society: Litigation, Mobilization, and Governance*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- ²⁷ R. Bellamy and C. E. Parau, 'Introduction: Democracy, Courts and the Dilemmas of Representation', *Representation*, 49(3), 2013, s. 255–266.
- ²⁸ M. McCann, *Rights at Work: Pay Equity Reform and the Politics of Legal Mobilization*, Chicago University Press, Chicago, 1994.
- ²⁹ M. Shapiro, 'The Success of Judicial Review', in S. J. Kenney, W. M. Reisinger and J. C. Reitz (eds), *Constitutional Dialogues in Comparative Perspective*, Palgrave Macmillan, New York, 1999, s. 193–219.
- ³⁰ L. Vanhala, 'The Comparative Politics of Courts and Climate Change', *Environmental Politics*, 22(3), 2013, s. 447–474.
- ³¹ C. Coglianesi, 'Social Movements, Law, and Society: The Institutionalization of the Environmental Movement', *University of Pennsylvania Law Review*, 150(1), 2001, s. 85– 118; J. A. Mayoral and A. T. Perez, 'On Judicial

Mobilization: Enterpreneurial for Policy Change at Times of Crisis', *Journal of European Integration*, 40(6), 2018, s. 719–736.

³² L. J. Conant, 'Individuals, Courts, and the Development of European Social Rights', *Comparative Political Studies*, 39(1), 2006, s. 76–100; L. B. Edelman, 'When the "Haves" Hold Court: Speculations on the Organizational Internalization of Law', *Law and Society Review*, 33(4), 1999, s. 941–991; D. S. Martinsen, 'Judicial Influence on Policy Outputs? The Political Constraints of Legal Integration in the European Union', *Comparative Political Studies*, 48(12), 2015, s. 1622–1660; G. N. Rosenberg, *The Hollow Hope. Can Courts Bring About Social Change?* The University of Chicago, Chicago, 1991; S. A. Scheingold, *The Politics of Rights: Lawyers, Public Policy and Social Change*, Yale University Press, New Haven, 1974.

³³ A. Sarat, "'The Law Is All Over": Power, Resistance and the Legal Consciousness of the Welfare Poor', *Yale Journal of Law and the Humanities*, 2(2), 1990, s. 343–379.

³⁴ A. Burley and W. Mattli, 'Europe Before the Court: A Political Theory of Legal Interpretation', *International Organization*, 47(1), 1993, s. 41–76.

³⁵ M. Hopner and A. Schafer, 'Embeddedness and Regional Integration: Waiting for Polanyi in a Hayekian Setting', *International Organization*, 66(3), 2012, s. 429–455.

³⁶ D. L. Horowitz, *The Courts and Social Policy*, The Brookings Institution, Washington D.C., 1977.

³⁷ V. Upadhyay, 'Forests, People and Courts: Utilising Legal Space', *Economic and Political Weekly*, 36(24), 2001, s. 2131–2134.

³⁸ P. Newell, 'Access to Environmental Justice? Litigation against TNCs in the South', *IDS Bulletin*, 32(1), 2001, s. 83–93.

³⁹ M. Galanter, 'Why the "Haves" Come Out Ahead?: Speculations on the Limits of Legal Change', *Law and Society Review*, 9(1), 1974, s. 95–160.

⁴⁰ A.g.e., Rajagopal.

⁴¹ Ü. Şahin, 'Türkiye'de Çevre ve Ekoloji Hareketleri Üzerine Notlar: Aliğa Zaferinden Vatan Toprağı Soylemine', *Birikim*, 255 (Temmuz), 2010, s. 8–14; E. Turhan, B. Özkaynak and C. I. Aydın, 'Coal, Ash and Other Tales: The Making and Remaking of the Anti-coal Movement in Aliaga, Turkey', in O. Inal and E. Turhan (eds), *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, Routledge, London, 2019, s. 166–186.

⁴² U. Bilgen-Reinart, 'Epilogue', in O. Inal and E. Turhan (eds), *Transforming Socio-Natures in Turkey: Landscapes, State and Environmental Movements*, Routledge, London, 2019, s. 208–216.

⁴³ J. M. Morse, "'Emerging From the Data": The Cognitive Processes of Analysis in Qualitative Inquiry', in J. M. Morse (ed.), *Critical Issues in Qualitative Research Methods*, Sage, London, 1993.

⁴⁴ A. Bennett and E. Colin, 'Complex Causal Relations and Case Study Methods: The Example of Path Dependence', *Political Analysis*, 14(3), 2006, s. 250–267; J. Gerring, *Case Study Research: Principles and Practices*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

⁴⁵ Görüşmeler öncelikle yazarın doktora tezi için yapılmıştır. Mülakatların listesi Ek I'de verilmiştir.

⁴⁶ A. Çoban, F. Özluer and S. Erensü, 'Türkiye'de Doğanın Neoliberalleşmesi ve Bu Sürece Karşı Mücadeleler', A. Çoban (ed.), *Yerel Yönetim, Kent ve Ekoloji* içinde, İmge Kitapevi, Ankara, 2015, s. 399–456.

⁴⁷ F. Adaman, B. Akbulut and M. Arsel, *Neoliberal Turkey and its Discontents: Economic Policy and the Environment under Erdogan*, I.B. Tauris, London, 2017.

⁴⁸ A.g.e.

⁴⁹ C. I. Aydın, 'Identifying Ecological Distribution Conflicts Around the Inter-regional Flow of Energy in Turkey: A Mapping Exercise', *Frontiers in Energy Research*, 7(33), 2019, s. 1–19; O. Yaka, 'Rethinking Justice: Struggles for Environmental Commons and the Notion of Socio-Ecological Justice', *Antipode*, 51(1), 2018, s. 353–372.

⁵⁰ C. Aksu, S. Erensü and E. Evren, *Sudan Sebepler: Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnisleri*, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2016; M. Arsel, B. Akbulut and F. Adaman, 'Environmentalism of the Malcontent: Anatomy of an Anti-Coal Power Plant Struggle in Turkey', *The Journal of Peasant Studies*, 42(2), 2015, s. 371–393; T. P. Hurley and Y. Arı, 'Mining (Dis)amenity: The Political Ecology of Mining Opposition in the Kaz (İda) Mountain Region of Western Turkey', *Development and Change*, 42(6), 2011, s. 1393–1415.

⁵¹ Yazarın araştırma görevlisi tarafından Bergama eski belediye başkanı ve Bergama hareketinin yerel lideri Sefa Taşkın ile yapılan röportaj, 2014.

⁵² A.g.e.

⁵³ Hareketin baş avukatı Senih Özay ile kişisel röportaj 2016.

⁵⁴ Türkiye Cumhuriyeti Danıştay 6. Dairesi, Başvuru Numarası: 1996/5477, Karar Numarası: 1997/636-878, 13 Mayıs 1997.

⁵⁵ A.g.e., Senih Özay ile kişisel röportaj, 2016.

- ⁵⁶ TÜBİTAK, Eurogold Ovacik Altın Madeni, Tübitak—YDABCAG Değerlendirme Raporu, 1999, <http://www.kozaaltin.com.tr/upl/tubitakraporu.pdf> (11 Kasım 2020'de erişildi).
- ⁵⁷ Z. Kadirbeyoğlu, 'Assessing the Efficacy of Transnational Advocacy Networks', in M. Arsel and F. Adaman (eds), *Environmentalism in Turkey: Between Democracy and Development?* Routledge, Aldershot, İngiltere, 2005, s. 101–116.
- ⁵⁸ ECHR, 1953, https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf (11 Mart 2021'de erişildi).
- ⁵⁹ S. Cengiz, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Isiginda Bergama Davası', Diyarbakir Barosu Bülteni, Haziran—Kasım, 2004, https://serkancengiz.av.tr/fileadmin/articles/Avrupa_C2802E.pdf (11 Kasım 2020'de erişildi).
- ⁶⁰ A.g.e. Senih Özay ile kişisel röportaj, 2016.
- ⁶¹ Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı, 'Artvin', 2021, https://www.doka.org.tr/bolgemiz_Artvin-TR.html (7 Mart 2021'de erişildi).
- ⁶² Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi, 'Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi Cerattepe Raporu', 2006, <http://yesilartvindernegi.org/kafkas-universitesi-artvin-ormanfakultesi-cerattepe-raporu-2006/> (11 Kasım 2020'de erişildi). Takson, biyolojideki taksonomik birimleri ifade eder.
- ⁶³ H. Özen and B. Doğu, 'Mobilizing in a Hybrid Political System: The Artvin Case in Turkey', *Democratization*, 27(4), 2020, s. 624–642.
- ⁶⁴ Artvin-Cerattepe hareketinin baş temsilcisi Nur Neşe Karahan ile kişisel röportaj, 2016.
- ⁶⁵ Artvin-Cerattepe hareketinin baş avukatı Bedrettin Kalın ile kişisel röportaj, 2016.
- ⁶⁶ A.g.e. Bedrettin Kalın ile kişisel röportaj.
- ⁶⁷ Rize İdare Mahkemesi, Başvuru No: 2007/53, Karar No: 2008/708, 23 Eylül 2008.
- ⁶⁸ Türkiye Cumhuriyeti Danıştay, Başvuru No: 2008/10,827, Karar No: 2009/4430, 2009; Türkiye Cumhuriyeti Danıştay, Başvuru No: 2008/10,828, Karar No: 2009/4431, 2009.
- ⁶⁹ Yeşil Artvin Derneği, Our History of Struggle, 2017, <http://yesilartvindernegi.org/ourhistory-of-struggle/> (11 Kasım 2020'de erişildi).
- ⁷⁰ Artvin-Cerattepe hareketi eylemcisi ile kişisel röportaj, 2016.
- ⁷¹ Rize İdare Mahkemesi, Başvuru No: 2013/484, Karar No: 2014/747, 24 Aralık 2014.
- ⁷² A.g.e., Bedrettin Kalın ile kişisel röportaj.
- ⁷³ A.g.e.
- ⁷⁴ Rize İdare Mahkemesi'ne 20 Eylül 2016 tarihli karar dilekçesi, Başvuru No: 2015/470, 2016.
- ⁷⁵ Türkiye Cumhuriyeti Danıştay, Başvuru No: 2015/2215, Karar No: 2016/3328, 2016.
- ⁷⁶ Rize İdare Mahkemesi, Başvuru No: 2015/470, Karar No: 2016/485, 20 Eylül 2016.
- ⁷⁷ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, https://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf (11 Mart 2021'de erişildi).
- ⁷⁸ Türkiye Anayasa Mahkemesi'ne Dilekçe, 2016, Yeşil Artvin Derneği.
- ⁷⁹ PKK, Türkiye'de, diğer bazı ülke ve kuruluşlarda terör örgütü olarak listeleniyor.
- ⁸⁰ Şikâyet ilk olarak Artvin Cumhuriyet Başsavcılığı ve Artvin Sulh Ceza Hakimliği tarafından incelendi.
- ⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 2. Daire, 17 Nisan 2019, Başvuru No: 2016/79,283.
- ⁸² H. Özen and Ş. Özen, 'What Comes After Repression? The Hegemonic Contestation in the Gold-mining Field in Turkey', *Geoforum*, 88, 2018, s. 1–9.
- ⁸³ D. Avcı, 'Mining Conflicts and Transformative Politics: A Comparison of Intag (Ecuador) and Mount Ida (Turkey) Environmental Struggles', *Geoforum*, 84, 2017, s. 316–325.
- ⁸⁴ A.g.e., Senih Özay ile kişisel görüşme, 2016.
- ⁸⁵ Bazıları Türkiye'deki mahkemeler aracılığıyla çevre adaletinin sağlanamaması durumunu Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetine bağlasa da, Türkiye'de devlet-toplum-piyasa ilişkileri hiçbir zaman toplum lehine işlemedi. AKP hükümetinin iktidara geldiği 2002 yılından önce Bergama davasında kararların uygulanmaması da bunu gösteriyor. Ancak, AKP'nin de desteklediği bir ekonomik vizyon olan neoliberal ekonominin Türkiye'de yaygınlaşması ve derinleşmesi ile mahkemelerin yetersiz çevresel adalet sağlaması da örtüşmektedir.

EK I: Mülakat Listesi

- 1) Rifat Serdaroğlu, 2016, Eski Bergama Belediye Başkanı, eski Sağlık Bakanı, İzmir
- 2) Sefa Taşkın, 2014, eski Bergama Belediye Başkanı, İzmir
- 3) Hasan Gökvardar, 2016, Eski Eurogold halkla ilişkiler müdürü, İzmir
- 4) Erol Engel, 2016, Yerel bir çevre örgütünün başkanı, İzmir
- 5) Senih Özay, 2016, Bergama hareketi baş avukatı, İzmir
- 6) Arif Ali Cangı, 2016 ve 2017, Bergama hareketi avukatı, İzmir
- 7) Dış ticaret danışmanı, Bergama hareketi aktivisti, İzmir
- 8) Bir avukat, 2015, Bergama hareketi aktivisti, İzmir
- 9) Taksi şöförü, 2014, Bergama hareketi aktivisti, İzmir
- 10) Nur Neşe Karahan, 2016, Artvin-Cerattepe hareketi öncüsü, Artvin
- 11) Yard. Doç. Dr. Bülent Turgut, 2016, Artvin-Çoruh Üniversitesi, Artvin
- 12) Yard. Doç. Dr. Mehmet Özalp, 2016, Artvin-Çoruh Üniversitesi, Artvin
- 13) Doç. Dr. Sinan Güner, 2016, Artvin-Çoruh Üniversitesi, Artvin
- 14) Yard. Doç. Dr. Hasan Eryılmaz, 2016, Artvin-Çoruh Üniversitesi, Artvin
- 15) Bedrettin Kalın, 2016, Artvin-Cerattepe hareketi baş avukatı, Artvin
- 16) Artvin-Çoruh Üniversitesi'nde bir okutman, 2016, Artvin-Cerattepe hareketi aktivisti, Artvin
- 17) Artvin-Çoruh Üniversitesi'nde bir okutman, 2016, Artvin-Cerattepe hareketi aktivisti, Artvin
- 18) Artvin-Cerattepe hareketi aktivisti 2016, Artvin

Ek II: İncelenen Hukuki Dokümanların Listesi

Uluslararası Mahkemeler

- Bursa Barosu Başkanlığı ve Diğerleri v. Türkiye, [2018] no. 25,680/05 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).
Fadeyeva v. Rusya, [2005] no. 55,723/00 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).
Genç ve Demirgan v. Türkiye, [2017] no. 34,327/06 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).
Cordella and Others v. İtalya, [2019] no. 54,414/13 and 54,264/15 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).
Lemke v. ve [2007] no. 17,381/02 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).
Öçkan ve Others v. Türkiye, [2006] no. 46,771/99 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).
Taşkın ve Others v. Türkiye, [2004] no. 46,117/99 (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi).

Ulusal Mahkemeler

- T.C. Anayasa Mahkemesi'ne başvuru dilekçesi, 2016, Yeşil Artvin Derneği.
Rize İdare Mahkemesi'nin ilgili olarak 20 Eylül 2016 kararını verdiği başvuru dilekçesi, Başvuru Numarası: 2015/470.
Rize İdare Mahkemesi, 23 September 2008, Başvuru Numarası: 2007/53, Karar Numarası: 2008/708.
Rize İdare Mahkemesi, 23 September 2008, Başvuru Numarası: 2007/52, Karar Numarası: 2008/709.
Rize İdare Mahkemesi, 24 December 2014, Başvuru Numarası: 2013/484, Karar Numarası: 2014/747.
Rize İdare Mahkemesi, 20 September 2016, Başvuru Numarası: 2015/470, Karar Numarası: 2016/485.
T.C. Anayasa Mahkemesi, 2. Bölüm, 17 Nisan 2019, Başvuru Numarası: 2016/79,283.
T.C. Danıştay, 6th Division, 13 May 1997, Başvuru Numarası: 1996/ 5477, Karar Numarası: 1997/636-878.
T.C. Danıştay, 2009, Başvuru Numarası: 2008/10,827, Karar Numarası: 2009/4430.
T.C. Danıştay, 2009, Başvuru Numarası: 2008/10,828, Karar Numarası: 2009/4431.
T.C. Danıştay, 2016, Başvuru Numarası: 2015/2215, Karar Numarası: 2016/3328.